

Speidl Bianka:

A síita mártírtudat gyökerei és átalakulása a libanoni polgárháborúban: a Hezbollah példája

A mártírság, mint politikai fegyver értelmezése és megítélése körül az arab világban is óriási viták dúlnak. A közel-keleti konfliktus-sorozat történetében először a Hezbollah aktivistái hajtottak végre öngyilkos merényleteket. E szervezet politikai sikerei, és síita gyökerei miatt megkülönböztetett figyelmet érdemel. A tanulmányban a mozgalom ideológiájának teológiai gyökerei, a síita-szunnita mártír-tudat különbségei valamint a síita doktrinák újraértelmezése kerül bemutatásra.

Az elmúlt közel másfél évtizedben a libanoni síiták, akik az ország legszegényebb és legkisebb lélekszámú közösségét alkották, regionális jelentőségre tettek szert. E történet hátterében a Hezbollah áll, amely a térségben egyedül volt képes sikerrel szembeszállni az izraeli hadsereggel.

Libanon lakosságát nemcsak a különböző keresztény és muszlim felekezetek osztják meg, hanem az ezeken belül kialakult nagycsaládok és klánok is. A gyakorlatilag törzsként működő közösségek, Iraktól eltérően, a felekezeti hovatartozás szempontjából mindig egységesek, tehát nem horizontálisan, hanem vertikálisan kapcsolják össze a társadalom egyes rétegeit. A vallási előírásokat természetesen nem minden mozgalom igyekszik érvényesíteni, s ezen szekuláris irányzatok a fundamentalista csoportokkal versengve küzdenek felekezetükhöz tartozók szavazataiért. A síiták esetében a két versenytárs a kompromisszumkész Amal és a vallási előírásokat a politikában és hétköznapokban betartani igyekvő Hezbollah.

Az iszlám világ többségét alkotó szunniták körében a predestinációt valló teológiai irányzatok váltak mérvadóvá, amelyek egyben azt is hirdetik, hogy Allah döntéseiben sem a

* A tanulmány alapjául szolgáló előadás a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar, Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, illetve az ELTE Jogi Karán működő MTA-ELTE NATO Információs és Kutatóközpont által „Az iszlám világ a modern korban” címmel PhD-hallgatók számára rendezett konferencián hangzott el (2004. október 15.) Speidl Bianka az előadás elhangzásának idején a Pázmány Péter Katolikus Egyetem első éves PhD-hallgatója volt. A tanulmány az Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézetének ősszel kiadásra kerülő évkönyvében fog megjelenni.

racionalitásnak, sem pedig az igazságosságnak nem kell érvényesülnie. A „tizenkettes” síiták¹ – ehhez a felekezethez tartozik a Hezbollah is – hittételei több olyan, a szunnitákétól eltérő elemet tartalmaznak, amelyek politikai relevanciával rendelkeznek. Ezek közé tartozik tanításuk az isteni igazságosságról és az emberi szabad akaratról, amely nagy hangsúlyt fektet az egyén felelősségére. Ennek fényében magyarázható az az egyedülálló politikai aktivitás, melynek eredményeként a Hezbollah a polgárháború során képes volt fellépni a Libanont megszálló külföldi erőkkel szemben, s folyamatos támadásaival elérte, hogy 2000 májusában az izraeli hadsereg elhagyja Dél-Libanont, azóta pedig egyik leghatékonyabb támogatója és ihletője a palesztin ellenállásnak.

1982. november 11-én a közel-keleti hadviselés új korszaka kezdődött, amikor egy 17 éves fiatalember robbanóanyagokkal megrakott autójával az izraeli hadsereg türoszi főhadiszállásába hajtott. A robbanás összedöntötte a nyolcemeletes épületet és megölt 141 embert. Ez volt az első nem kommandó-akció keretében, hanem egyénileg végrehajtott öngyilkos merénylet. 1982 és 1985 között legalább 30 hasonló támadásra került sor. A Hezbollah 1982-ben még nem alakult meg hivatalosan, de e merényletek eltervezői a Libanoni Nemzeti Ellenállás azon csoportjához tartoztak, akik később Iszlám Ellenállás néven 1985-ben megalapították az időközben létrejött Hezbollah fegyveres szárnyát.

A mártírtudat kialakulása az iszlámban

Az „Isten útján való harc” koráni kifejezése² világossá teszi, hogy az iszlámban az odaadás tárgya nem a Próféta, hanem a „szent ügy”. A mártíromság gondolata szorosan összekapcsolódott az iszlám terjesztése közben elhunyt hősök kultuszával. Mohamed

¹ A tizenkettes síiták, más néven imámiták szerint Mohamed halála után a muszlimok közösségének vezetése a próféta nemzettségén belül öröklődik. Szerintük Mohamed unokatestvérét és vejét, Alit bízta meg a közösség vezetésével, sőt az őt követő két imámot is ő jelölte ki, ők Ali fiai: Haszan ibn Ali és al-Husszein ibn Ali. Ezt a közösséget azért hívják tizenketteseknek, mert úgy tartották, hogy a tizenegyedik imám 874-ben bekövetkezett halála után fiát elrejtették, aki azóta is rejtőzködésben él. Őt a Mahdival („megváltó”) azonosítják, aki visszatérve a világba azt kormányozni fogja és a síiták ügyét végső győzelemre viszi. A rejtőzködő imám korszakában gyakorlati és jogi feladatait a vallástudósok látják el, akik az imám helyettesének nyilvánítják magukat. Az imám ma is rejtetten él a földön, ám időről időre kinyilatkoztatja magát egy-egy kiválasztott személynek, aki a legtekintélyesebb vallási vezető, az ajatollahok közé tartozik. Az imámita közösségnek különálló jogi, rituális és vallási doktrínája van, amely szerint minden imámot – a negyedikétől a tizenkettedikig – az elődje jelölte ki, mind büntelének és tévedhetetlenek. A szunnitáknál az imámatus eltérő jelentéssel bír, számukra ez olyan vallási funkció, amely a politikai funkció hitelesítéséhez szükséges, ezért e kettő szükségképpen együtt jár és egyazon személy viseli. A kalifa (Mohamed utódja, az iszlám közösség politikai vezetője) tehát egyben lelki vezető, azaz imám is. Ld.: W. Madelung, Imáma c. szócikkét in: *The Encyclopedia of Islam*

² Ld. Korán: 2: 190 „Harcoljatok Allah útján azok ellen, akik ellenetek harcolnak! Ám ne hádjátok át Allah parancsait! Allah nem szereti azokat, akik áthágják (a parancsait!).”

életrajzaiban, a győztes csaták leírásakor, számos elbeszélést találunk a bátor és önfeláldozó hősökről. Ezt az irodalmi tradíciót követik a hadíszok³, amelyek egyben eligazítást is adnak mindazon kiváltságokról, amelyekben a mártíroknak a túlvilágon részük lesz. A korai iszlámban a mártír tehát nem hitének tanúja, hanem annak harcosa. Mivel a mártíromság kivívását a vallás védelmében vagy annak terjesztése során lehetett elérni, a dzsihád ideális terep volt erre a célra. A keresztény vértanú mártírfogalmával (aki elszenvedi a mártíromságot) nem sok közösséget mutat az iszlám harcos mártírja, aki a hit terjesztése vagy védelme közben hal hősi halált⁴.

A többséget alkotó szunniták esetében máig ez a gondolat maradt meghatározó. Minthogy Mohamed próféta ember volt, a muszlim hívő nem tekinthet rá mint emberfeletti, isteni ideálra, csak mint közvetítőre, Allah választottjára, hírnökére. A szunniták esetében így a prófétai karizma háttérbe szorul és a mártírok karizmája veszi át helyét.

A muszlim közösségen belüli szakadások következtében a mártíromság is új értelmet nyert. A minden kompromisszumot elutasító, túlbuzgó és fanatikus kháridzsiták földi javaikat megvetve keresték a mártíromságot (talab síhádat), folyamatosan harcolva a muszlim közösségen belül teret hódító és általuk hitetlennek tartott tendenciák és ezek képviselői ellen. E szekta szerint az elveiket nem osztó szükségképpen bűnös, és amennyiben nem hagyja magát meggyőzni, nem méltó az életre. Nevükhöz két kalifa, Oszmán (644-56) és Ali (656-61) meggyilkolása fűződik.⁵

A szunnita elgondolás szerint a közösség mindenkori vezetőjének engedelmességre kell, akkor is, ha visszaél hatalmával. A mártíromság fogalma ezért újabb jelentésváltozáson ment keresztül, amikor a síizmus kialakult.⁶

A síiták számára Huszein szenvedése és halála azonban már nemcsak egyedi példája az igazságtalanság elleni küzdelemnek, hanem kozmikus jelentőségű „megváltó” cselekedet, hiszen követői szerint helytállásával biztosította az iszlám igazi tanításának továbbélését és

³ Mohamednek a különböző élethelyzetekben adott gyakorlati útmutatásait és cselekedeteit tartalmazó hagyományok.

⁴ Dzsihádot folytatni, és erről sokan és sokszor megfélemlenek, csak a Korán előírasi szerint lehet. Ezért például több mint kétszáz, az al-Káida szervezet által hirdetett szent háborút legitim-e? A Hezbollah álláspontját jól árnyalja Naszrallah sejk kijelentése, miszerint ha valaki öl, attól még nem lesz szükségszerűen mártír, csak ha azt adott módon, adott célokért teszi. Sajat szavaival: „... nem minden terepet nyilváníthatunk a dzsihád harcmezéjének. Meg kell határozni, hogy az emberélet kioltása mikor teszi elkövetőjét mártírrá... ” Hala Jaber: *Hezbollah born with a Vengeance*, Columbia University Press, New York, 1993. p. 196.

⁵ Itt érdemes megjegyezni, hogy egyes elemzők a kháridzsiták ideológiájában és erőszakos fellépésében vélik felfedezni az al- Qáida előképét. Ld.: Sajid Khan: *Al-Qaida: The Ideology of Killing in the Name of God* (Master of Arts in Law and Diplomacy Thesis, April 2004. pp. 37-49. olvasható: <http://fletcher.tufts.edu/research/2004/Khan-Sajid.pdf>

⁶ A síiták különválása Ali fiának, Husszeinnek 680-ban történt kerbelai meggyilkolása után vált véglegessé.

szükségszerűen bekövetkező végső győzelmét.⁷ A vallási hierarchiában Huszein tehát Allah és a muszlimok közötti közbenjáróvá, szinte messiássá magasztosult s ezért a síiták számára Huszein mártírhalála példaértékű és mértékadó.⁸ Az elsődleges vallási tekintélyt jelentő imámokkal szemben is mintegy követelményként jelenik meg a mártíromság.⁹ Az 1960-as évekig azonban a huszeini áldozattal való azonosulás elsősorban lelki síkon történt s a politikai szerepvállalást a passzivitás jellemezte. A köznép számára eközben a mártíromság nem jelentett többet, mint a hősök, illetve szentek sírhelyeinek (mashad) látogatását és a Muharram hónapjában zajló gyász- szertartásokon (taazíja) való részvételt.

A hódítások fokozatos lezárulásával, a nyugati gyarmatosításig nyúló hosszú középkorban a mártíromság tartalma – főleg a szúfizmus tanainak köszönhetően – újabb, belső értelemmel gazdagodott, és a militáns, illetve lázadó mártír helyébe az emberi gyengeségein uralkodó, már-már aszkéta hős lépett.

A 19. században, a kolonializmus elleni küzdelem az iszlám világ minden táján ellenálló mozgalmakat hozott létre. Ezzel párhuzamosan a Nyugatot is megjárta felvilágosult gondolkodók (Szajíd Ahmad Khán, Muhhamad Abduh) számára a dzsihád nem jelentett mást, mint az egyes népek önvédelmi jogának megnyilvánulását, melynek értelmében a hazáért életét áldozó minden katona mártír. Ezzel a mártíromság jelentése veszített vallási tartalmából, ám megerősödött világi jelentősége, a közösség szabadságának védelme.

A szenvedés és ellenállás kettős üzenete: Huszein, Kerbela és Muharram 10.-e mint szimbólum

Napjainkban minden muszlim fegyveres szervezet, bármennyire különböző legyen is politikai és ideológiai hátterük, szóhasználatukban és fegyveres akcióikban egyaránt a mártíromság gondolatát helyezik középpontba. Ám különbség figyelhető meg az egyes felekezetek esetében abban, hogy mit értenek a mártír fogalmán és szerepén. Libanonban

⁷ Az Ali ellen lázadó damaszkuszi kormányzó Muáwíja fia, Jazíd azt követelte Husszeintől, hogy hódoljon be neki. Ezzel tehát a korai iszlám története fordulóponthoz érkezett, hiszen egy ilyen vezető elfogadása a vallás üzenetének meggyalázása lett volna. Ezért választotta Husszein Kerbalánál az ellenállást és a halált.

⁸ Ali Sariatí neves 20. századi teológus szerint a mártír életét adja egy ideálért, amely ideál e mártíromságon keresztül válik megvalósíthatóvá. Hasonlóképp egy másik tudós Taliqáni ajatollah a szúfi Dzsáláddín Rúmí költőre hivatkozva kijelentette, hogy a mártíromság a természetben is megfigyelhető láncolat része, melynek során mindaz ami elpusztul, életet ad valami magasabb rendűnek.

⁹ Mivel a tizenkét síita imám többsége nem rendelkezett politikai hatalommal, így vallási, spirituális jelentőségük és hatáskörük megerősödött. Az imámok szükségszerűen tévedhetetlenek voltak, egyrészt mert ők őrizték a kinyilatkoztatott isteni törvényt, másrészt hogy ne legyenek vég nélküli viták.

minden fegyveres konfliktus síita áldozata az „elnyomott mártír” megtisztelő címét kapja, míg a szunniták „a hős mártír” kifejezést részesítik előnyben. A szunniták számára ugyanis az iszlám minden szimbóluma történetiségében jelenik meg, s így eszményképük az államférfi és hódító, aki győzelemre vitte népét. A mártír tehát hős, aki eszményeinek megvalósítása közben esett el. A szunniták szerint Huszein, Ali Abú Tálíb fia is egyike ezen történelmi jelentőségű személyiségeknek.

A „tizenkettes” síiták számára viszont Huszein mártírhalála Kerbelánál nem csupán egy történelmi esemény, hiszen Huszein szenvedése magába foglalja a világ minden szenvedését a teremtéstől kezdve, s így ébren tartja az elnyomott népek iránt érzett szolidaritás érzését is. Ez az eszmeiség tartja fenn az ellenzékiesség lelkületét, amely az igazság érvényre juttatásáért folytatott örök forradalom része, s amelynek maga Huszein, s az őt követő meggyilkolt imámok a vezetői.

Az Ásúra napi megemlékezés rituáléi misztériumjátékként (taazíja madzslisz) elevenítik fel a kerbelai eseményeket, hogy a hívők hétköznapijaikban könnyen vonhassanak párhuzamot az aktuális események és e tragédia között.¹⁰ Az Ásúra ennél fogva alkalom arra, hogy a síiták bármely helyen és időben kifejezzék az uralkodó hatalmi viszonyokkal való szembenállásukat, valamint segíti az összetartozás-tudat és a szolidaritás fenntartását. Ez volt az a titkos erőforrás, amelyből az iráni iszlám forradalom és Libanonban pedig az izraeli megszállás elleni küzdelem táplálkozott.

Ebben a felfogásban minden kornak megvan a maga Jazídja¹¹ és Huszeinje. Kerbela tehát az egész emberi lét és történelem középpontja, a jó és a rossz mindenholi és mindenkori küzdelmének szimbóluma, amit a jól ismert síita mondás így fogalmaz meg: „minden föld egy Kerbela és minden nap egy Ásúra”.¹²

Az ünnep lelki üzenete az önmegtagadás és a hívő megtisztulása. Ugyanis minden egyes síitának önmagát kell megváltania azáltal, hogy hajlandó nélkülözéssel, szenvedéssel és ha kell, mártírhalállal Huszein követésére. Huszein mártírhalála szükségszerű volt, ahogy napjaink minden mártírjának halála is az, de *nem* az isteni elrendelés, hanem a világban működő ok-okozati összefüggések rendszerén belül.

¹⁰ A tizenkettes síiták szerint csak Huszein önfeláldozásán keresztül van megváltás, de ehhez azonosulniuk kell az ő szenvedésével. A kerbelai zarándoklaton ezért minden évben megsiratják, szenvedéstörténetét pedig drámával és siratóénekekkel misztériumjátékként elevenítik fel, ez az Ásúra napi megemlékezés. A több napon át tartó rituálék, távoli párhuzamot mutatnak a kereszténység Húsvét előtti szertartásaival, elsősorban a „keresztúttal”. Ez az ünnep segíti a síita összetartozás tudat és a szolidaritás fenntartását. Ez volt az a titkos erőforrás, amelyből az iráni iszlám forradalom és Libanonban az izraeli megszállás elleni küzdelem táplálkozott.

¹¹ Jazíd Kerbelánál csellel aratott győzelmet Huszein felett és még három évig (680-83) maradt kalifa.

¹² Ld. Sayyid Wahid Akhtar: „Karbala, an Enduring Paradigm of Islamic Revivalism”, in *Al-Serat*, Vol XIII No. 1 (Spring 1996).

Passzív vagy aktív ellenállás

A síiták a hatalommal szemben kétféle magatartáshoz folyamodtak a történelem során. Leggyakrabban az alkalmazkodás taktikáját alkalmazták, amely a taqíja (rejtőzködés) elvén alapult.¹³ Kivételes esetekben azonban nyílt lázadáshoz folyamodtak, melynek eszmei alapja a mártíromság (siháda) elvében gyökerezik. A huszadik század végén kibontakozó síita aktivitás vizsgálatakor először az 1979-es iráni események jelentőségét kell tisztázni.

Az 1970-es években, Iránban megtörtént Huszein szenvedésének újraértelmezése, amely már nem a mártírhalál elfogadását, hanem a lázadás szellemét hangsúlyozta.¹⁴ Ennek eredményeként a „szenvedő áldozatból” tudatos forradalmár lett, példaképe annak a fiatal síita nemzedéknek, amelyik nem a gyászban, hanem a cselekvésben látta élete értelmét. Khomeini, az iráni forradalom szellemi atyja a rejtőzködő imám visszatérésére való várakozást nem egy passzív állapotként értelmezte, hanem az iszlám alapelveinek megvalósításáért folytatott küzdelemként. Az Ásúra megemlékezések alkalmával az igazságtalanság elleni lázadás került előtérbe. Elfordulás volt ez attól a korábbi értelmezéstől, mely szerint Huszein közbenjáró és áldozata különleges és egyedi esemény volt. A Huszein halála fölött érzett gyászt és önsanyargatást az a magatartás váltotta fel, amely lázadását és bátorságát követendő példának tekinti.

A mártírok láncolatot, közösséget alkotnak, folyamatos áldozatvállalásuk biztosítja egy jobb világ létrejöttét, hiszen az új értelmezés szerint a Mahdí nem akkor fog eljönni, amikor az igazságtalanság és az elnyomás elárasztja a földet, hanem épp fordítva, az elnyomás elleni küzdelem fogja előkészíteni a Mahdí megjelenését, amely mintegy betetőzése lesz ennek a küzdelemnek. Az igazságtalanság elleni harcért pedig mindenki személyes felelősséggel tartozik.¹⁵ Az öngyilkos merényletek avagy mártírakciók ösztönzése tehát Iránból érkezett, hiszen az Irak elleni háború során Khomeini még azt is jóváhagyta, hogy gyakran nem több mint 9-10 éves kisgyermek élők aknakeresőként derítsék fel a terepet az iráni katonaság előtt.

¹³ A „rejtőzködés” elve azt hivatott szolgálni, hogy az üldözött síitákat megmentse az életveszélytől. Ennek értelmében a veszélyt jelentő környezetben illetve helyzetekben a síiták számára jóváhagyott, sőt tanácsolt a tettetés, hovatartozásuk titkolása. A hagyomány ezt a gondolatot a negyedik imámnak, Ali Abú Tálib unokájának Muhammad al-Bakír-nak tulajdonítja, amit aztán fia, az ötödik imám Dzsaafar al-Szádik foglalt törvénybe. Ld. Farhad Daftary *The Ismailis: their History and Doctrines*, London, 1990, p. 85.

¹⁴ Huszein – bár jelentős tömegbázissal rendelkezett – nem vállalta forradalom kirobbantását, megőrizve ezzel a békét, az iszlám igazi – és szó szerinti – jelentését.

¹⁵ Assaf Moghadam: *The Shii Perception of Jihad*. *AlNakhlah*, Winter 2004, p.3. Olvasható: http://fletcher.tufts.edu/al_nakhlah/pdf/Assaf%20Moghadam.pdf.

Analogikus módon a gyermekmártíromság szentségét is a Kerbelánál, Huszein kíséretében meghalt gyermekek igazolják.

A libanoni ellenállás előzményei és kialakulásának okai

Libanonban napjainkig a franciák által kierőszakolt konfesszionalista „demokrácia” működik. A történelmi Szíriából leválasztott Libanon határait a megszálló franciák 1861-ben úgy húzták meg, hogy abban egyenlő nagyságú legyen a keresztény és a muszlim lakosság. A francia protektorátus (1919-46) által kikényszerített 1943-as szóbeli paktum értelmében a törvényhozó és végrehajtó hatalom a két vallási felekezet között oszlik meg. Libanonban azonban a síita közösség lélekszáma nőtt a leggyorsabban, s így az 1932-es népszámlálás adatain nyugvó konfesszionalista rendszer által megszabott keretek is az ő esetükben bizonyultak a legigazságtalanabbnak.¹⁶

Az oszmán uralom óta a libanoni síiták a szunniták és a keresztény maroniták dominanciájával szemben mind földrajzilag, mind politikailag a peremvidékre szorultak és az ország déli területein, valamint a Bekaa-völgy keleti részén telepedtek le. Így a fontos kereskedelmi és pénzügyi központok vonzásköréből teljesen kiszorultak. Izrael állam 1948-as kikiáltása után a déliek palesztinai kapcsolatai is megszakadtak. Ráadásul, míg a Dél az ország lakosságának 20%-át adta (1974-ben), a költségvetésnek csak kevesebb, mint 0,7%-át kapta meg.¹⁷

Az 1960-as években zajló modernizáció számos következménnyel járt. Az új technikai vívmányok alkalmazásának következtében ugyanis számos, mezőgazdaságban dolgozó síita vált munkanélkülivé.¹⁸ Másrészt viszont a kiépülő infrastruktúrának köszönhetően a közlekedési lehetőségek jelentősen javultak, így megindult a belső migráció, amelynek során síiták tömegei települtek át Bejrútba. Életkörülményeik jelentősen ott sem javultak és legtöbbjük a palesztin bevándorlók lakta „Nyomorövezet” mentén a déli kerületekben települt le.¹⁹

¹⁶ 1932-ben Libanon lakosságából 397 000 keresztény 386 000 muszlim. Ennek alapján a 99 tagú nemzetgyűlés 54 tagja keresztény, 45 pedig muszlim, ebből 19 síita.

¹⁷ Augustus Richard Norton, *Amal and the Shi'a: Struggle for the Soul of Lebanon*. Austin: University of Texas Press, 1987, pp.17-18.

¹⁸ Ld. pl. Norton, i.m.: p. 13-59.

¹⁹ Elizabeth Picard, *The Lebanese Shia and Political Violence*, Discussion Paper, United Nations Research Institute for Social Development (1993), p. 7.

A palesztin menekültek beáramlása megváltoztatta a társadalom etnikai vallási összetételét és új, minden korábbinál súlyosabb veszélyforrásokat rejtett. Az 1967-es hatnapos háború, majd az 1970-71-es jordániai polgárháború után, palesztinok százezrei menekültek a szomszédos országokba, így Libanonba is. Az 1970-es évek közepén már több mint 400 000 menekült élt Libanonban, akik jórészt a déli, síiták által lakott területeken telepedtek le és folytatták támadásaikat a szomszédos Izrael ellen. A palesztin fegyveresek folyamatos beszivárgása, s az izraeli megtorló akciók miatt a délen maradt síiták növekvő életveszélyben éltek. A központi hatalom képtelennek mutatkozott arra, hogy az eseményeket befolyásolja. A folyamatos elvándorlás következtében a dél-bejrúti síita nyomornegyed egyre nagyobb lett és a benne lakók életkörülményei pedig egyre elviselhetetlenebbé váltak.

Az élesedő konfliktus közepette a déli síiták tehát teljesen magukra maradtak, miután sem az állami, sem pedig saját vezetőik nem bizonyultak cselekvőképesnek, s a libanoni hadsereg sem volt képes biztosítani az érintett területeken élők létbiztonságát. Ezért tehát a síita közösség joggal kezdte úgy érezni, hogy az országra nehezedő terhekből az ő vállára kerül a legtöbb.²⁰ Az a folyamat, azonban éveket vett igénybe, míg az 1980-as évek elejére robbanásig feszült a helyzet.

A síita közösségen belül az egységes fellépésnek és érdekérvényesítésnek nem volt hagyománya. Más vallási közösségektől eltérően a síitáknak nem voltak megfelelő érdekképviselőt biztosító pártjaik, s politikai képviselőjük a feudális földesurak parlamenti mandátumában merült ki.²¹ E hagyományos vezetőréteg azonban csak saját kiváltságainak biztosításával törődött. A II. világháború után azonban jelentősen átalakult a síita közösség. Mivel (egyedül) az oktatás terén élveztek csak esélyegyenlőséget, hamarosan új tanult középosztály formálódott ki, amely segítette a nagyvárosok nyomornegyediben élő síita tömegek politikai öntudatra ébredését. Tekintve, hogy számukra a legfontosabb az egyenlőség és szociális igazságosság érvényesítése volt, a közösségből sokan csatlakoztak az ilyen jelszavakat hangoztató baloldali pártokhoz és mozgalmakhoz.²² E szekuláris, baloldali pártok azonban a libanoni vallási alapon tagozódó társadalomban sohasem képviselhetek meghatározó szerepet és a síiták hagyományos vezetőrétege, a politikai hatalommal rendelkező zu'amá is mindent megtett az újonnan érkezők szerepvállalásának megakadályozására.²³

²⁰ Norton, i.m.: p. 26.

²¹ Olmert, Joseph. "The Shi'is and the Lebanese State", in Martin Kramer (ed), *Shi'ism, Resistance and Revolution* (1987). p. 196.

²² Ibid.

²³ Picard, i.m. pp. 7-8.

A síita „ébredési mozgalom” kialakulása és Múza Szadr imám tevékenysége

A háború előtti Libanonban „a síita ébredés” legmeghatározóbb személyisége, Szajíd Múza Szadr volt, aki az 1960-as évek elején jelent meg a politikai színtéren. Az iraki Nedzsefben tanult vallásjogot, ahol az 1960-as, 70-es években maga Khomeini is kidolgozta a síita doktrínák új értelmezését, amely az iráni forradalom ideológiai alapját jelentette. Khomeinihez hasonlóan úgy vélte, hogy a rejtőzködés elvének érvényesítése a síiták elnyomásához vezetett, ezért elérkezett az ideje, hogy sorsuk aktív formálói válnak. A kerbelai események, a síita történelem legmeghatározóbb és legismertebb történéseként olyan gazdag szimbólumrendszert kínáltak, amelyekkel kortársai is könnyen azonosíthatták magukat. Az 1974-es Ásúra napi szertartás alkalmával Szadr imám így szólt a tömeghez:

„Az iszlámot megfélemlítették... Egy hatalmas áldozatra volt szükség... az öntudatra ébredéshez. Erre az áldozatra Kerbelánál került sor. Huszein imám egész családját, minden erejét és életét az igazságtalanság és romlás elleni harcra szentelte. És ez a forradalom nem ért véget Kerbela homokjában, hanem az egész iszlám világot életadó forrásként táplálja, nemzedékről nemzedékre, egészen napjainkig. Ez az érték kezeink között hever, arra vár, hogy használjuk, új helyzetet eredményező reformokhoz, új mozgalmat hozzon létre és új forradalmat, hogy eloszlassa a sötétséget, megfékezze az önkényt és megsemmisítse a gonoszt.”²⁴

Múza Szadr 1975-ben megalakította az első síita politikai pártot Amal néven.²⁵ Beszédeiben soha nem hivatkozott a síitákon belüli „osztálykülönbségekre”, hanem magukat a síitákat tette meg szenvedő alanyoknak. Célja az összetartozás tudat kialakítása és megerősítése volt, ezért a síitákat a világ „kisemmizettjeinek” nevezte el, szervezetét pedig a „Kisemmizettek mozgalmának” (Harakát ul-Mahrúmín) hívta, összefogva a baloldali érzelmű alsó és középrétegeket és a baloldal előretörésétől tartó vallásos, hagyományos vezető réteget.²⁶ A sorsközösség vállalásával igyekezett ráébreszteni a vezetőket saját felelősségükre.

A palesztinok harcával egyetértett, ám élesen ellenezte, hogy Dél-Libanont harcmezőként használják küzdelmükhöz, miközben a helyiek megpróbáltatásai már messze túllépték a tűrőképesség határát.²⁷ Az izraeli bombázások és a palesztin gerillák erőszakos

²⁴ *Al Hayat*, 1974. Február 1. Idézi: Fouad Ajami; *Vanished Imam: Musa al Sadr and the Shia of Lebanon*. London: I.B. Tauris, 1986. p. 143.

²⁵ Az amal szó jelentése arabul: remény, de ez ugyanakkor egy mozaikszó is, amely a szervezet teljes nevének „Arab Ellenállás Egységei” rövidítése.

²⁶ Ajami i.m. p. 136-137.

²⁷ Jaber, i.m. p. 12.

fellépése ugyanis rettegésben tartotta a déli síitákat is, akik a palesztinok agresszivitása miatt ráadásul egyre érzéketlenebbé váltak a harcok végkimenetelét illetően. Múza Szadr azzal, hogy felfegyverezte az Amalt, képessé tette a dél síita lakosságát arra, hogy megvédelmezze magát. Szadr soha nem szólított fel egy iszlám állam kialakítására, inkább reformer volt, mint forradalmár. Tudatában volt a libanoni társadalom vallási sokszínűségének és a muszlim tengerben élő keresztények félelmeinek. Mindenekelőtt az igazságtalan feudális struktúrákat, valamint az alaptalan maronita keresztény arroganciát és túlhatalmat akarta megszüntetni a nemzeti és helyhatósági politikai életben.²⁸

Szadr nem szólított fel a rezsimegmondására sem, amint azt a baloldali pártok tették, számára megfelelő terepnek bizonyult az a konfesszionalista struktúra, amelynek játékszabályaihoz tökéletesen alkalmazkodott. Az Amal fegyveres szárnyának megszervezése ellensúlyt biztosított a palesztin gerillákkal szemben, valamint hiánypótlónak bizonyult a libanoni hadsereg harcképtelen volta miatt. Múza Szadr tevékenységét úgy összegezhetnénk, hogy a síitákat a libanoni színtér versenyképes erejévé tette, és az összetartozás érzésével ruházta fel.

1978-ban, egy hivatalos líbiai látogatás alkalmával Szadr imám rejtélyes körülmények között eltűnt. Az, hogy ez egy szunnita országban történt nyilvánvaló üzenetet hordozott az öntudatra ébredő síiták számára. Az elszigeteltség érzése azonban tovább erősítette a közösség elszántságát és összetartozástudatát.²⁹ Természetesen az azonnali párhuzamvonás sem maradhatott el, Múza Szadr líbiai és Huszein kúfai meghívása között, hiszen mindkettő csapdának bizonyult.³⁰ Ezzel Szadr alakja összekapcsolódni látszott a Tizenkettedik, „rejtőzködő” imáméval, mintegy megtestesítve mindazt, amiben a síiták hisznek. S ekkor jött az 1979-es iráni forradalom, amely valóságos katalizátorként hatott a libanoni síita közösségre, hiszen bebizonyította, hogy egy elszánt vallásos mozgalom képes a világi zsarnok megbuktatására. Az pedig, hogy ezt hittestvéreik hajtották végre, önbizalmat adott a libanoni síitáknak.³¹

Eközben az 1978-as izraeli invázió és az úgynevezett „biztonsági zóna” létrehozása után a síiták helyzete Délen még rosszabbra fordult. A maronitákból szerveződött, Izraellel együttműködő Dél-Libanoni Hadsereg az izraeli biztonsági erőkkel együtt a palesztinok által végrehajtott akciókat kíméletlenül torolta meg, melynek célja volt az is, hogy a síitákat

²⁸ Norton, i.m. p. 42.

²⁹ Ajami, i.m. p.199.

³⁰ Huszeint Jazíd Kúfába csalta azzal az ürüggyel, hogy ottani hívei segítségül hívják. Huszein kis létszámú követővel, köztük sok nővel és gyermekkel indult útnak. Jazíd és serege útközben csapott le rájuk, és Kerbelánál brutálisan lemészárolta őket.

elriassza a palesztinokkal való együttműködéstől.³² 1980-ban a mozgalomnak új, ezúttal világi vezetője lett, Nabih Berrí, egy ügyvéd személyében. Ezzel az Amal eltávolodott az iráni forradalmi eszmeiségtől és egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy reformokat akar, de minden esetben a kialakult rendszer keretein belül.³³

Az iráni kapcsolat háttere és jelentősége.

Az iráni és libanoni események között nem csak ok-okozati összefüggés, de bizonyos mértékű kölcsönhatás is fennállt. Amint azt Robert Fisk megállapította, az iráni forradalom is sok tekintetben Dél-Libanonban kezdődött. Músza Szadr ugyanis maga is iráni származású volt, s személye összekötő kapocs volt a sah iráni ellenzéke és a Nedzsefben száműzött Khomeini között. Músza Szadr Libanonban, Türoszban telepedett le és – Fisk állítása szerint – az 1979-es forradalom után Iránban kulcspozícióba kerülő ellenzékiek szinte mindegyike vendégeskedett nála.³⁴

Irakban a 1968-as Baasz-párti hatalomátvétel után a világi, szocialista szemléletű kormányzat ellenségesen tekintett a vallási központokban működő síita újjáéledési mozgalomra. A vezető teológusok közül sokan ezért Libanonba tették át székhelyüket, ahol független intézményeket hoztak létre a Nedzsefben elsajátított ideológia terjesztésére, valamint megalapították a Daawa pártot (A Libanoni Iszlám Misszió Pártját), amely az Amal mozgalommal egy időben működött.³⁵ A magukat először Iszlám Ellenállásként meghatározó keményvonalasok vezetői tehát főleg a Nedzsefben tanult síita vallástudósok voltak. Propagandájuknak köszönhetően Izrael elsődleges célpontjai ezek a – Libanonba át vagy oda visszatelepült – befolyásos teológusok lettek.³⁶ A Daawa Muhammad Huszein Fadlallahot³⁷

³¹ Norton, i.m. p. 58.

³² Ld.: *Jerusalem Post*, 1981. március 25. in Norton, i.m. p. 50.

³³ Jaber, i.m. p.15., 27.

³⁴ Robert Fisk *Pity the Nation: Lebanon at War*. Oxford: Oxford University Press, 1991. p. 580.

³⁵ Martin Kramer, Hizbullah: the Calculus of Jihad”, in Martin E. Marty & R. Scott Appleby (eds.), *Fundamentalism and the State*, Chicago: University of Chicago Press, (1993), p. 543.

³⁶ Jaber, i.m.: p. 21.

³⁷ Muhamad Huszein Fadlallah ajatollah, Libanon vezető síita klerikusa, Nedzsefben végezte tanulmányait 1966-tól pedig Bejútban él. Mérsékelt nézeteiről és pragmatikus gondolkodásmódjáról ismert. Khomeini politikai elképzeléseit osztva az iszlám állam megvalósításának híve, ám teológiai szempontból a reformerként számon tartott Szisztáni ajatollah követője, s a Khatamí ex-elnök vezette iráni reformerek támogatója. Politikusként a meggyőzés híve, az erőszakos cselekményektől rendszerint elhatárolódik. Az 1985-86-ban végrehajtott és a Hezbollah szélsőséges szárnyához kötött emberrablásokat elítélte, s 2001. szeptember 11. után elsőként tette ugyanezt a muszlim vallási vezetők közül. Hivatalosan nem kapcsolódik egyetlen párthoz sem, ám híveit megtaláljuk minden libanoni síita mozgalomban. A Hezbollahról szólva így nyilatkozott:” A Hezbollah csupán egy, a

ismerte el szellemi vezetőjének, aki szintén Nedzsefben szerzett teológiai végzettséget, és aki 1966 óta több libanoni városban működtetett síita szemléletű jótékonyági szervezeteket, kórházakat, árvaházakat és iskolákat. Fadlallah azonban sohasem lépett fel politikusként, s így Músza Szadr imám mozgalmának inkább táptalajt, mint támogatást biztosított. Fadlallah Khomeini politikai kérdésekben kifejtett álláspontját osztotta, melynek meghatározó eleme az önrendelkezés érvényre juttatása a Közel-Keletet kizsákmányoló nyugati agresszióval (isztikbár) szemben.

Fadlallah úgy látta, hogy a libanoni kérdés megoldhatatlan az ország keretein belül, de külső támogatókra csak az iráni forradalom győzelme után talált. A Nabih Berrí vezette Amal befolyásának csúcspontján azonban a Daawa szellemisége háttérbe szorult. Az iráni forradalom, az Amallal szembeni elégedetlenség, az 1982-es izraeli invázió és az iráni Forradalmi Gárdisták érkezése viszont újra reflektorfénybe állította a síita teológusok által vezetett Daawát.

A Hezbollah megalakulásának közvetlen háttere

Az 1982-es izraeli invázió célja a dél-libanoni palesztin ellenállás felszámolása volt. A megtorlásoktól azonban a palesztinokhoz hasonlóan a vidék síita lakossága is szenvedett. A déli-libanoni síiták többsége számára a palesztinok jelenléte rendkívül vészterhes volt, ezért az izraeliek behatolását pozitív semlegességgel fogadták, ám azzal a feltétellel, hogy a kivonulásra az „rendcsinálás” után gyorsan sor kerül.³⁸ Azonban csalódnniuk kellett és hamar belátták, hogy a Golán-fennsík, a Gázai-övezet és a Nyugati part bekebelezése után az izraeliek Libanonban aligha fognak önmegtartóztatást gyakorolni.

1983. május 17-én amerikai közvetítéssel Libanon és Izrael egyezményt kötött. Ennek tartalma azonban nem állt másból, mint az izraeli követelések felsorolásából: délen egy „biztonsági zóna” kialakítása, amelyet gyakorlatilag egy kollaboráns katonai egység a Dél-Libanoni Hadsereg felügyelne, és egy biztonsági bizottság létrehozása, amelyben amerikai, libanoni és izraeli megfigyelők vennének részt, és amelynek feladata az egyezmény megsértésének megakadályozása volt.³⁹

fegyveres harcot választó libanoni pártok közül. Lehetséges, hogy követett el törvénysértést és hibákat, de még mindig kevesebbet, mint mások.”(Idézet az 1984. október 3-án, a Monday Morning c. lapban megjelent interjúból).

³⁸ Norton, i.m. p. 86.

³⁹ Jaber, i.m. p.50.

A kormányzat az egyezmény aláírásával sok libanoni szemében árulónak bizonyult, ráadásul nem vett tudomást a síita közösség egyre növekvő elégedetlenségéről. A május 17-i megállapodás egyértelművé tette, hogy Izrael közvetett hatalmat fog gyakorolni a déli területek fölött. A síiták azonban megszabadulván a PFSZ-től nem akartak újra mások érdekeinek védőbástyájául szolgálni, ráadásul számukra az izraeli megszállás azt jelenthette, hogy akár a palesztinok sorsára is juthatnak, azaz otthonuk ideiglenesnek tűnő elhagyása a soha vissza nem térés kockázatával jár, valamint hogy földjeiket csak fegyveres harc segítségével őrizhetik meg. Az ellenállás tehát megkezdődött, ami eleinte a Dél-Libanont elárasztó izraeli termékek bojkottját, a kollaboránsok házának megtámadását és az izraeli őrjáratok ellen elkövetett kisebb merényleteket jelentette.

Az 1982 nyara és 1983 első hónapjai közötti időszakban spontán és összehangolatlan akciók zajlottak. Az izraeliek a megfélemlítés eszközeihez nyúltak s ennek a jövőre nézve legmeghatározóbb eseménye az 1983. október 16-i nabatíjei Ásúra napi provokáció volt. A megemlékezésen 50 ezer dél-libanoni síita vett részt. A szertartás csúcspontjánál egy izraeli katonai konvoj jelent meg azzal a szándékkal, hogy keresztülhaladjon a megemlékezők tömegén a város felé. A résztvevők szent ünnepük meggyalázását látták az akcióban, és erre felháborodott tiltakozással válaszoltak. A konvoj azonban megkezdte előrehaladását, mire az emberek kövekkel kezdték dobálni a járműveket. A katonák tüzet nyitottak, melynek következtében két ember meghalt és tizenöten megsebesültek. Mahdí Samszeddin sejk a bejrúti Síita Legfelsőbb Tanács elnöke, azonnal vallásjogi döntést (fatwát) bocsátott ki, amelyben polgári ellenállásra szólított fel. A mérsékeltnek számító vallási vezető felhívásához egyre többen csatlakoztak. A libanoni síita szervezetek ideológiai és gyakorlati tevékenysége szempontjából az 1983-as év tehát fontos változást hozott.

Az izraeli inváziót követő belpolitikai és az iráni forradalom győzelmét követő külpolitikai változások az ellenállás radikalizálódását tették szükségessé. Az első szervezett ellenállási egységet még az Amal mozgalom hozta létre a már említett Libanoni Nemzeti Ellenállás néven, Bejrút központtal. A déliek azonban egy radikálisabb irányvonalat követtek, s falvaikban megjelentek Khomeini ajatollah képei és az iráni forradalom jelszavai. Ekkor kezdtek megalakulni a későbbi Hezbollah első fegyveres csoportjai is, akik azonban 1985-ig nem határolták el magukat a Libanoni Nemzeti Ellenállástól.⁴⁰

Amikor 1982 nyarán Eliász Szárkisz libanoni elnök megalakította a Nemzeti Megmentési Bizottságot azzal a céllal, hogy a megszállók ellen egységfrontot hozzon létre, a

⁴⁰ Jaber, i.m. p.54.

Nabíh Berrí vezette Amal a részvétel mellett döntött. Így egy bizottságban találta magát az izraeliekkel korábban együttműködő Basír Dzsemajellel is. Nabíh Berrí mérsékelt és kompromisszum kereső irányvonala elégedetlenséget váltott ki azokban, akik tényleges változásokat akartak, és akikre meghatározó hatást gyakoroltak az Iránban történtek. Néhány, a Daawa párttal kapcsolatban álló, radikális nézeteket valló teológus egyes, az Amal mozgalomból kivált politikusokkal együtt, a szervezet radikálisaiból alakult Iszlám Amal mozgalom bevonásával politikai és katonai szövetséget hozott létre, amelyet Hezbollahnak, azaz Isten Pártjának neveztek el.⁴¹ Így történhetett, hogy jóllehet a palesztin gerillák már elhagyták Libanont az izraeli katonák hamarosan addig ismeretlen fegyveresekkel találták magukat szemben.⁴² A Hezbollah 1985-ös első deklarációját követően hamarosan népszerűvé vált a síiták körében és tömegmozgalommá alakult⁴³ a szervezethez hivatalosan nem kapcsolódó, Mohamed Huszein Fadlallah szellemisége lett körükben is az irányadó.

Az ellenállás és a megtorlás dialektikájának eredményeként az ellenállásban részt vevők létszáma és elszántsága egyre nőtt. Az izraeliek eközben Dél-Libanont teljesen elzárták az ország többi részétől, így a terület gazdasága összeomlott és a nép nyomora fokozódott. A nemzetközi békefenntartók főhadiszállása és az amerikai nagykövetség elleni öngyilkos merényletekre ebben a politikai légkörben került sor.

Az ellenállás megerősödését az is nagy mértékben elősegítette, hogy az 1982-es izraeli inváziót követően Irán 1500 úgynevezett Forradalmi Gárdistát küldött Libanonba.⁴⁴ Irányításukkal a Bekaa-völgyben található Baalbekben egy síita mini-állam alakult. A Gárdisták kiképzőtáborokat létesítettek, és az élet minden területét átfogó vallási és politikai propagandát fejtettek ki. Ez az iszlám alapelveinek iráni típusú gyakorlati megvalósítását, s Khomeini politikai doktrínáinak terjesztését jelentette. A helyiekkel, akik megfogadták a mártíromságra vonatkozó tanításaikat éppúgy, mint a földművelésre vonatkozó tanácsokat, optimális kapcsolatot alakítottak ki.⁴⁵ A polgárháborús Libanonban a központi irányítás szerepe nem érvényesült, s a baalbeki mini-állam a maga szélsőséges vallási és politikai propagandájával együtt csupán egy volt a számos felekezeti és politikai alapon szerveződő

⁴¹ Shimon Shapira „The Origins Of Hizballah”, in *The Jerusalem Quarterly*, Vol. 46 (Spring 1988), pp. 123-125.

⁴² Fisk, i.m. p. 396.

⁴³ Shapira, i.m. p. 125.

⁴⁴ A Forradalmi Gárdát 1979-ben hozta létre Khomeíni, előbb belső titkosszolgálatként, majd a forradalom eszméinek külföldi terjesztésére. Jaber, i.m. p. 109.

⁴⁵ Jaber i.m. p. 51.

tartományból. A Forradalmi Gárdisták feladata a „forradalom exportja” volt, és számos más arab államban is létesítettek bázisokat.⁴⁶

A síiták tehát meglehetősen heterogén politikai nézeteket képviseltek, ám a Hezbollah mintegy konglomerátumként magába foglalta az azonnali cselekvés és harc mellett elkötelezetteket. Hasszan Naszrallah, a párt jelenlegi főtitkára többször hangsúlyozta, hogy az adott körülmények között a mozgalomnak más célja nem volt és nem is lehetett, mint az ellenállás.⁴⁷

A mártíromság gyakorlata napjainkban.

A síita doktrínák Khomeini általi újraértelmezése rendkívüli jelentőséget nyert, amikor a 1990-es évek közepétől a palesztin ellenállók leghatásosabb fegyvere az öngyilkos merénylet lett. Ennek előzménye 415 Hamász illetve Iszlám Dzsihád tag 1992-es ideiglenes libanoni deportálása volt. Ők ugyanis az izraeliek által rájuk szabott időt jórészt a Hezbollah kiképzőtáborában töltötték.

A Hezbollah vezetői manapság minden nyilatkozatukban állítják, hogy hosszú a sora azoknak, akik ilyen akciók végrehajtására jelentkeznek. Ez első pillantásra éles ellentétben áll az öngyilkosság szigorú tilalmával, ezért hangsúlyozzák, hogy a fegyveres dzsihad bizonyos körülmények között, de nem szükségszerűen foglalja magába a mártíromságot, amely fizikai tanúságtétel az igazság mellett. Öngyilkosság helyett, a körülmények figyelembe vételével ezért az ilyen tetteket szerintük önfeláldozásnak kell nevezni. A Hezbollahra jelentős befolyást gyakorló Fadlallah szerint: „Ha egy elnyomott népnek nincs más lehetősége arra, hogy szembeszálljon az Egyesült Államokkal és Izraellel olyan fegyverekkel, amelyben azoknak nyilvánvaló fölénye van, akkor a harc szokatlanabb módjaihoz folyamodhat.”⁴⁸ A neves 20. századi síita teológus, Ali Sariati (1933-77) szerint egy mártírcselekedetnek az is célja, hogy

⁴⁶ A Forradalmi Gárda kiképzőtáborában természetesen nemcsak katonákat képeztek, hanem politikai tisztakat is, akiket aztán különböző közel-keleti európai, afrikai és ázsiai országokba küldtek az ottani forradalmi sejtek koordinálására és támogatására. Az Irán-ellenes propagandát folytatókra is csapásokat mértek. A Gárda ügynökeinek nevéhez fűződik például az 1992-es berlini leszámolás, melynek során egy étteremben iráni kurd aktivistákat gyilkoltak meg. A szervezet európai koordinációs központjának Irán bonni nagykövetségét tartják. A CIA szerint a Gárda 1979-96 között több mint 200 merényletet hajtott végre külföldön. Jaber, i.m. p. 111.

⁴⁷Naszrallah szerint az izraeli invázió csak felgyorsította egy ilyen mozgalom létrejöttét, mert a társadalmi elégedetlenség minden jelensége megvolt már az invázió előtt is. Azt azonban tagadja, hogy iráni ösztönzésre született volna ez a mozgalom, hangsúlyozva, hogy alapvető céljával a megszállás elleni küzdelmet határozták meg, mindig is kizárólag libanoniak alkották libanoni vezetéssel, harcosai is libanoniak voltak és libanoni ügyért küzdöttek. Ld.: Interjú Hassan Nasrallahal, pp. 38-39, in: *Middle East Insight*, 1996. május-augusztus.

megalázza az ellenséget, még akkor is, ha elpusztítani nem tudja.⁴⁹ A mérsékeltnek számító Fadlallah azonban sohasem részletezte, hogy az ilyen akciókban résztvevőkre milyen örömök várnak a túlvilágon.⁵⁰

Az elkövetők számára cselekedetük része annak a láncolatnak, amely Huszeintől kezdve az összes síita mártírt összekapcsolja, és egy végső apokaliptikus dzsihád felé mutat, melynek során a rejtőzködő imám visszatér, és győzelemre viszi népét. Tettük nem hozza előbbre haláluk időpontját, mert azt Allah már előre kijelölte számukra, s a mártíromságra való elhívás elfogadásával csupán Isten akaratát teljesítik, és a halál nemét választják meg.

Az izraeli hadsereg főhadiszállása ellen elkövetett merényletek azonban számos fogva tartott muszlimot is megöltek.⁵¹ A merénylet elkövetőinek ezért fatwára (vallásjogi döntésre) volt szükségük, amelyben a vallástudósok kijelentették, hogy ha az ellenség élő pajzsként használ muszlimokat, akkor a cél szentesíti az eszközt, azaz az ellenség megsemmisítése együtt járhat hittestvéreik meggyilkolásával, de csak akkor, ha az ellenség halottainak száma felülmúlja a muszlim áldozatokét. Ez utóbbiakat haláluk természetesen mártírrá avatja.

A sikeres médiapropagandának és az iskolai hitoktatásnak köszönhetően, az iszlám ellenállás a társadalom minden rétegéből és a nők közül is vonzza követőit; egyes becslések szerint mintegy ötvenezer aktív támogatóra számíthat. Egyikük, egy fiatal mérnök, így indokolta elhatározását: „a harci repülőgépek és az autóbombák használatának célja ugyanaz, ki merné azt állítani, hogy ők jobbak vagy civilizáltabbak csak azért, mert modernebb fegyverzetet alkalmaznak. Ki merné azt állítani, hogy helyesebb vagy jogosabb repülőgépekkel ölni meg az ellenfelet, mint autóba rejtett bombákkal.”⁵²

Terrorizmus (irhábija) és a szent háború (dzsihád) a vallásos és politikai retorikában

E két fogalom síita értelmezés szerinti élesen elkülönül. Ennek megértéséhez, először a síizmus három, fegyveres harccal kapcsolatos alapelvét kell megemlíteni.⁵³

⁴⁸Interjú Fadlallahal, al-Ittihad (Abu Dhabi), 1985 június 7. Idézi Martin Kramer, "The Moral Logic of Hizballah." In *Origins of Terrorism*, ed. Walter Reich. Cambridge: Cambridge University Press, (1990), p. 139.

⁴⁹ Assaf Moghadam: The Shii Perception of Jihad. *AINakhlah*, Winter 2004, olvasható: http://fletcher.tufts.edu/al_nakhlah/pdf/Assaf%20Moghadam.pdf. p.5

⁵⁰ Kramer,(1990), p. 146

⁵¹ 1983. november 4-én az izraeli hadsereg türoszi főhadiszállása ellen újabb merényletet követtek el. Mind az 1982-es, mind az 1983-as merénylet halálos áldozatainak száma máig tisztázatlan, a források egymásnak ellentmondó adatokat tartalmaznak. A főhadiszállások azonban börtönként is szolgáltak, ezért az áldozatok között a fogva tartott muszlimok száma mindenképpen jelentős.

⁵² idézi: Jaber, i.m. p. 93.

- A rejtőzködő imám visszatéréséig tilos a támadó és a terjeszkedő háború.
- Az umma védelme minden esetben kötelező.
- Az igazságtalan uralkodó ellen, az emberi méltóság védelmében fel kell lépni.

A síiták a Koránon és a hadiszok történeteinek kívül Ali példabeszédeit és leveleit is hiteles forrásoknak tekintik, ezekből – az iráni forradalom óta – főleg azok a részek kapnak különösen nagy hangsúlyt, amelyek azt hirdetik, hogy az elnyomó ellen kötelező fellépni, és minden kompromisszumot el kell utasítani. A jelentős iráni vallástudós Mahmúd Taleqání ajatollah (1910-79) szerint Isten teremtette azt az ösztönt és erőt az emberben, amely arra szolgál, hogy szükség esetén megóvjuk az életet, a méltóságot és a nemzetet. A dzsihadnak tehát mindenképpen a társadalom jobbá tételét kell szolgálnia, szembeállítva a bomlasztó, öncélú lázadással, amit *tághútnak* nevezett.⁵⁴ A szintén befolyásos Murtaza Mutahharí ajatollah (1920-79) úgy határozta meg a dzsihadot, hogy annak célja a védelem és a védekezés, akkor, ha ez csak erővel lehetséges. Az alávetés és a megalázás nem vezethet békéhez, a dzsihad egyenesen kötelező, amikor az egyik fél leigáz egy másik népet vagy csoportot. Mutahharí szerint a muszlimoknak segítségére kell sietniük minden ilyen helyzetben lévő népnek.⁵⁵

A Hezbollah dzsihadja is defenzív dzsihad, hiszen az iszlám törvény értelmében egy elfoglalt vagy megszállt föld esetében a muszlimok kötelessége felszabadító háborút vívni. Ez minden egyes muszlimnak személyes kötelessége (*fard ul-ajn*), mely alól csak az jelenthet felmentést, ha ezt egy szervezet magára vállalja és helyettük végrehajtja. Ezt a feladatot látja el kollektív felelősség vállalásával (*fard kefája*) a Hezbollah.⁵⁶ Amint azt Náim Kásszem, a Hezbollah főtitkárhelyettese megfogalmazta: [a dzsihad] „számunkra nem annak az eszköze, hogy saját meggyőződésünket másokra erőltessük, hanem, hogy jogainkat megvédjük”.⁵⁷

A terrorizmus (irhábija) és a szent háború (dzsihad) a vallásos és politikai retorikában is elkülönül. A politikai propagandabeszédekben visszatérő történelmi párhuzamok kizárólag a Mohamed fellépésétől számított első száz év eseményeire korlátozódnak. Ezekben a síitákat az első muszlimok veszélyeztetett közösségével azonosítják, s a mekkaiakkal vívott győztes és vesztes csaták erkölcsi tanulságait aktualizálják. A veszteség oka mindig az erkölcstelenségben rejlik, a győzelemben pedig maga Isten nyilvánul meg. A harc célja most is az iszlám

⁵³ Ld. pl. William Chittick (ed.): *A Shíite Antology*, Albany, N.Y. 1981.

⁵⁴ Assaf Moghadam: The Shii Perception of Jihad. *AINakhlah*, Winter 2004, olvasható: http://fletcher.tufts.edu/al_nakhlah/pdf/Assaf%20Moghadam.pdf. p. 4.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Jaber, i.m. p. 237.

⁵⁷ Ibid, p. 196.

újjáélesztése, a hamis (bátíl) és az igaz (haqq) elkülönítése által, hiszen a jó és a rossz közötti küzdelem örök, és nem egy történelmi időponthoz kötött.

Haszan Naszrallah egy közelmúltbeli beszédében a következőképpen határozta el a szent háborút a terrorizmustól:

„... nem minden terepet nyilváníthatunk a dzsihád harcmezejének. Meg kell határozni, hogy az emberélet kioltása mikor teszi elkövetőjét mártírrá... Ez az a pont, ahol sokakban összezavarodnak a fogalmak... Vannak köztünk fiatalok, akik bármilyen formában, helyen és időben készek a halálba rohanni, s ez nem helyes. Nem ez az iszlám tanítása... A harc, a bombarobbantás és az öngyilkos merénylet önmagában még nem dzsihád, hanem csak fegyveres küzdelem... A Korán szerint dzsihádnak, csak az Isten útján való harcolás nevezhető... Tehát nem minden merénylő mártír, csak az, aki az isten ügyéért folytatott harcban leli halálát... Az Isten útján való harcon azt értjük, hogy ha egy ember az Isten által meghatározott célokért küzd. Az ilyen harcot törvényeink szabályozzák... Amikor egy ember a hazája, nemzete, a szent helyek és az emberi méltóság védelmében emel fegyvert, elnyeri Isten tetszését; ez a dzsihád... Másrésről az ártatlan és elnyomott emberek véreinek kioltása kifejezetten tiltott. Ez soha nem nyerheti el Isten tetszését; annál inkább kiváltja haragját.”⁵⁸

A Hezbollah és Izrael

Az 1985. február 16-án nyilvánosságra hozott, „Nyílt Levél”-nek nevezett deklarációban a Hezbollah kijelentette, hogy Libanon az Egyesült Államok által tervezett és Izrael, valamint libanoni szövetségeseik, a falangisták által kivitelezett nemzetközi összeesküvés célpontja, és erre bizonyítékul szolgálnak a megelőző évtized történései. A május 17-i egyezmény véleményük szerint arra volt hivatva, hogy Libanont izraeli protektorátussá és amerikai kolóniává tegye.⁵⁹

A világban kialakult erőviszonyok és a nemzetközi erők agresszivitása miatt a harc csak erőszakos eszközökkel vívható, hiszen másképp a világ soha nem szentelne figyelmet a gyengékkel és elnyomottakkal szembeni igazságtalanságoknak. Náim Kászem ezt így kommentálta: „Sajnos olyan világban élünk, ahol a dzsungel törvényei uralkodnak, tehát az erősebb elnyomja a gyengébbet. Olyan népnek látjuk magunkat, akiket megfosztottak jogaiktól, s ebben a helyzetben csak az erő eszközeit hívhatjuk segítségül. Erről nem mondhatunk le.(...)”⁶⁰. A konfrontációt tehát elkerülhetetlennek tartották.⁶¹

⁵⁸E beszéd 2004 február 20-án (muszlim időszámítás szerint Muharram hó 1-én) hangzott el. Olvasható: www.nasrollah.org

⁵⁹Ld.: *Nass al-risala al-maftuha allati wajjahaha Hizbullah ila al-mustad'afin fi Lubnan wal-alam* (Nyílt Levél a Hezbollahtól, Libanon és a világ kisemmizettjeihez) ([Beirut], 1985. február 16.)

⁶⁰Jaber, i.m. p. 87.

Izrael és a bejrúti kormányzat pedig a Hezbollah szerint pusztán Amerika gyarmatosító érdekeinek kiszolgálói, ezért semmilyen létjogosultsággal nem rendelkeznek.

„Izraelt az amerikaiak ékének tekintjük az iszlám világban, egy zsarnokoskodó ellenségnek, amellyel addig kell harcolnunk, míg a térség lakói vissza nem kapják az őket megillető jogokat. Ez az ellenség óriási veszélyt jelent a következő generációkra és népünk sorsára, hiszen Palesztinában már láthattuk, mire képes terjeszkedő politikája... ezért az ellene folytatott harc csak teljes megsemmisítésével érhet véget...”⁶²

Az Izrael elleni harcot tehát egzisztenciális küzdelemként értelmezik, nem pedig területi konfliktusként. Míg rendszerint elítélik a civil lakosság elleni fegyveres akciókat, és több vezetőjük is nyíltan és határozottan terrorizmusnak minősítette a szeptember 11-i támadásokat és az iraki robbantásokat, ezt az elvet Izrael esetében nem alkalmazzák. Ezt Haszan Naszrallah így indokolta: „Izraelben nem élnek civilek, csak hódítók és megszállók”. (A kijelentés első felét Izrael eddigi minden vezetője hangoztatta). Ezek után meglepő pragmatizmust mutat, hogy Naszrallah azt is többször kijelentette, hogy a kétállamos megoldást nem szabotálnák, hiszen azt már palesztin belügynek tekintik. Ameddig azonban nem születik a palesztinok számára is elfogadható kompromisszum, továbbra is ösztönzik és technikailag is támogatják az öngyilkos merényleteket.

Összefoglalás: Hezbollah versus al-Káida

Libanoni, nem síita elemzők szerint a Hezbollah saját felekezete körében nem vallási elkötelezettsége miatt képes a szintén síita Amál mozgalom fölé kerekedni, hanem szociális és ellenállói tevékenysége miatt. Habár a síiták nyomorúságos életfeltételeinek állandósulásában a kormány felelőssége megkérdőjelezhetetlen, más vallási közösségektől eltérően a síitáknak nem voltak olyan érdekszervezeteik, amely országos szinten, hatékonyan tudták volna képviselni a síita közösség érdekeit. A Hezbollah ezért Irán segítségével egy teljes szociális infrastruktúra kiépítésébe kezdett, amelynek köszönhetően a lakosság elköteleződése mélyebb

⁶¹ Haszan Naszrallah megfogalmazásában: „Nyilvánvaló volt számunkra, hogy a diplomáciába vetett bizalom, a nagyhatalmak kérése semmilyen eredményhez nem fog vezetni. Ha vezetne akkor Palesztina földje nem lenne negyvennyolc éve megszállva.” *Middle East Insight*, 1996. május-augusztus pp. 38-39.

⁶² Ld.: *Nass al-risala al-maftuha allati wajjahaha Hizbullah ila al-mustad'afin fi Lubnan wal-alam* (A Hezbollah Nyílt Levele Libanon és a világ kisémmizettjeihez) ([Beirut], 1985. február 16.)

és állandóbb lett, mint azt vallási, illetve politikai propagandájuk önmagában lehetővé tette volna.

A szervezet az 1990-es évek elejétől kezdve parlamenti pártként beilleszkedett a politikai életbe, egyúttal számos iskolát, kórházat és szakképzési központot létrehozva és működtetve óriási mértékben járult hozzá a szociális és infrastrukturális problémák megoldásához

A Hezbollah következetes és meggyőző retorikája ütőképes keveréke a Khomeini-féle forradalmi lelkületnek, a pániszlám összetartozás-tudatnak, a síita mártírkultusznak és a militáns anti-cionizmusnak. A mozgalomban aktív, de katonai feladatokat nem vállaló nők száma is egyedülállóan magas. A neves keresztény újságíró és a baloldali al-Szafir című lap szerkesztője, Joseph Samaha véleménye szerint e szervezet soha nem akarta bevezetni a saríát (az iszlám vallásjogot), és választási programja is túlnyomó részben demokratikus elveken nyugszik. Ezért szerinte óriási hiba az az amerikai tendencia, amely a Hezbollahot az al-Káidával igyekszik összefüggésbe hozni.⁶³

Taktikai körütekintése és a szociális kérdésekben tanúsított korrupciómentes eljárásai miatt azonban nemcsak a síiták körében vált népszerűvé, hanem bizonyos mértékig a szunniták és a keresztények között is. Ezzel összhangban a más felekezetekkel való együttműködés érdekében a szervezet politikai programjában az iszlám állam kialakításának gondolatát egyre kevésbé hangsúlyozzák, sőt az izraeli csapatok kivonulása után a párt vezetősége mindent megtett, hogy megakadályozza a megtorlásokat az ellenséggel korábban együttműködő keresztényekkel szemben. Haszan Naszrallah úgy nyilatkozott, hogy „egy iszlám állam kialakításához a társadalom túlnyomó többségének a támogatása szükséges, ez pedig Libanonban nem áll rendelkezésre és valószínűleg soha nem is fog.”⁶⁴

A Hezbollah tehát az iszlám fundamentalizmus mindenképp új és eddig egyedülálló jelensége. Propagandája és eszközei mélyen gyökereznek a síiták évezredes elnyomásának tapasztalatában, amelynek következtében fellépésüket egyszerre jellemzi a végsőig elszánt fanatizmus és a rugalmasság, a körülmények adta lehetőségek kihasználásának képessége. Pusztán terrrorszervezetként való megbélyegzésük azonban inkább minősül politikai állásfoglalásnak, mint objektív értékelésnek, hiszen e szervezet létrejötte a libanoni polgárháború közepette elkerülhetetlen volt.

⁶³ Idézi: Adam Shatz, In Search of Hezbollah, *The New York Review of Books*, Vol.51., No.7., April 29. 2004. olvasható: http://faculty-staff.ou.edu/L/Joshua.M.Landis-1/blogger/archive/2004_05_16_archive

⁶⁴ Ibid.

Felhasznált irodalom:

- Ajami, Fouad: *Vanished Imam: Musa al Sadr and the Shia of Lebanon*. I.B. Tauris, 1986.
- Akhtar, Sayyid Wahid: „Karbala, an Enduring Paradigm of Islamic Revivalism”, in *Al-Serat*, Vol XIII No. 1 (Spring 1996).
- Daftary, Farhad: *The Ismailis: their History and Doctrines*. London, 1990.
- Fisk, Robert: *Pity the Nation: Lebanon at War*. Oxford University Press, 1991.
- Jaber, Hala: *Hezbollah born with a Vengeance*. Columbia University Press, New York, 1993.
- Kramer, Martin: The Moral Logic of Hizballah. in: Walter Reich. (ed.): *Origins of Terrorism*. Cambridge University Press, 1990, pp.131-157
- Hizballah: the Calculus of Jihad. In: Martin E. Marty & R. Scott Appleby (eds.), *Fundamentalism and the State*. University of Chicago Press, 1993), pp. 539-556.
- Madelung, Wilfred: Imáma c. szócikke in: *The Encyclopedia of Islam*
- *Nass al-risala al-maftuha allati wajjahaha Hizballah ila al-mustad'afin fi Lubnan wal-alam* (Open Letter from Hizballah to the Disinherited in Lebanon and the World). Beirut, 16 February 1985.
- Norton, Augustus Richard: *Amal and the Shi`a: Struggle for the Soul of Lebanon*. University of Texas Press, 1987.
- Olmert, Joseph: The Shi'is and the Lebanese State. in: Martin Kramer (ed.): *Shi'ism, Resistance and Revolution* (1987). pp. 189-201.
- Picard, Elizabeth: *The Lebanese Shia and Political Violence*. Discussion Paper, United Nations Research Institute for Social Development, 1993.
- Shapira, Shimon. „The Origins Of Hizballah”, in: *The Jerusalem Quarterly*, Vol. 46 (Spring 1988): pp. 115-30.
- Shatz, Adam: In Search of Hezbollah, *The New York Review of Books*, Vol.51., No.7., April 29. 2004. olvasható: http://faculty-staff.ou.edu/L/Joshua.M.Landis-1/blogger/archive/2004_05_16_archive
- William Chittick (ed.): *Shiite Antology*. Albany, N.Y. 1981.
- The Electoral Program of Hizballah 1996.